

УДК 341+347.12

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883845>

С.О. СЛІПЧЕНКО,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, м. Харків, Україна; e-mail: sviats66@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8891-7152>

ПОНЯТТЯ ЗАКОННИХ ОЧІКУВАНЬ ЯК РІЗНОВИДУ МАЙНА

S.O. SLIPCHENKO,

Professor, Chair of Civil Law Disciplines, Kharkiv National University of Internal Affairs, Doctor of Law, (Full) Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: sviats66@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8891-7152>

THE CONCEPT OF LEGITIMATE EXPECTATIONS AS A KIND OF PROPERTY

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. При розгляді справ вітчизняні суди мають враховувати й існування такого виду об'єктів, як законні очікування. Разом з тим, його поняття є одним із найбільш дискусійних. Різні підходи до розуміння даних об'єктів вказують на існуючу невизначеність у праві, усунення якої є завданням для науки. **Метою** статті є визначення поняття законних очікувань. При застосуванні порівняльного правового **методу** дозволило виявити вітчизняні аналоги законних очікувань. А аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, прецедентного права Європейського суду з прав людини та практики національних судів України було використано для виявлення ознак розгляданого об'єкта. В якості **результату** дослідження встановлено, що очікувані вигоди повинні бути підтверджені національним законодавством або встановлені прецедентним правом або умовами договору, а не надумані. На відміну від очікуваних наслідків (економічних вигоди), законні очікування – це не майбутні, а завжди наявні (існуючі) об'єкти. Визначені особливості дозволили виключати із законних очікувань майбутні блага та ті блага, які не можуть бути оцінені у грошах. А оскільки цей вид майна є активом, його поняття не охоплює зобов'язань. Аналогічними законним очікуванням у вітчизняному законодавстві є майнові права (при побудові права на право) та речі за умови, що вони пов'язані з майбутніми майновими вигодами. Без такої пов'язаності ці товари залишаються майном, але не є законними очікуваннями. Отримані **висновки**, що законні очікування – це наявне майно, яке пов'язане з майбутніми майновими вигодами. Встановлено, що законні очікування, крім таких загальних ознак майна, як здатність оцінюватися у грошах та бути наявними, мають бути пов'язаними з майбутніми майновими наслідками.

Ключові слова: законні очікування; майно; об'єкти; вигоди; актив

Problem statement. The article states that one of the types of property, according to the case-law of the European Court of Human Rights, is legitimate expectations. Therefore, domestic courts should take into account the existence of such objects when considering cases. This will indicate that European human rights standards are being introduced into the Ukrainian judiciary. At the same time, the notion of legitimate expectations is one of the most controversial in the legal literature and quite incomprehensible for domestic jurisprudence. Obviously, this notion of a legal phenomenon is unsatisfactory, and therefore civil law faces the task of eliminating this problem. The **purpose** of this article is to establish the concept of legitimate expectations. The use of comparative legal **method** allowed identifying domestic analogs of legitimate expectations. And the analysis of domestic and foreign scientific literature, the case-law of the European Court of Human Rights, and the practice of national courts of Ukraine was used to identify the features of the object. As a **result**, the article states it is stated that the occurrence of the expected benefits should be confirmed by national law or established by case law or the terms of the contract, and not be contrived. Unlike the expected consequences (economic benefits), legitimate expectations are not the future, but the always existing (existing) object. The identified features allowed excluding from the concept of legitimate expectations of future goods and those goods that have no economic value, unable to be valued in monetary terms. And since this type of property is an asset, its concept does not cover liabilities. Analogous legitimate expectations in domestic law are property rights (in the construction of the right to a right) and things (a set of things), provided that they are related to future property benefits, intended for intended use, which should lead to economic benefits

in future. Without such a purpose, these types of goods remain property but are not legitimate expectations. And, as it seems, they completely exhaust the concept of legitimate expectations. **Conclusions.** Legitimate expectations are available assets that are related to future property (economic) benefits. It has been established that legitimate expectations, in addition to such general features of the property as the ability to be valued in cash and to be available, must be related to future property consequences.

Key words: *legitimate expectations; property; objects; benefits; assets*

Постановка проблеми

Одним із видів майна, відповідно до практики Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), є законні очікування¹. Тому вітчизняні суди мають враховувати при розгляді справ й існування такого виду майна. Такий підхід свідчитиме, що в українське судочинство впроваджуються європейські стандарти прав людини.

Разом із тим, поняття законних очікувань є одним з найбільш дискусійних у юридичній літературі. Таке різноманітне ставлення до даного виду майна не є задовільним у контексті його вирішення. Адже різні підходи до його розуміння вказують на певну невизначеність і щодо сприйняття самого майна у розумінні ст.1 Протоколу 1, та ускладнює впровадження європейських стандартів прав людини в національне правозастосування. Більш того, неоднозначне розуміння поняття порушує принцип верховенства права, закріпленого в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (*Brumărescu v. Romania*, заява № 28342/95; *Amann v. Switzerland*, заява № 27798/95; *Gawęda v Poland*, заява № 26229/95). Отже, невизначеність змісту джерела права, навіть для національної юриспруденції, що закріпила законні очікування, може поставити під сумнів правомірність його застосування як норми, як "закону".

Проблематика визначення поняття законних очікувань як складової поняття "майно", неодноразово ставала предметом наукового інтересу вітчизняних дослідників. Зокрема, М. Магрело [1, с.127–135], Н. Блажівська [2, с.219–223], розглядаючи законні очікування, досить детально розкривають їх пов'язаність з майбутніми майновими наслідками. У свою чергу, дослідження О. Беляневич [3, с.41–44] було спрямоване здебільшого на визначення можливості та доцільності застосування категорії законних очікувань у практиці національних судів. Інші ж вітчизняні дослідники вивчали це поняття

лише дотично, досліджуючи його в межах загальної категорії майна, що дозволило з'ясувати лише загальні ознаки, але залишило невизначеною специфіку цього об'єкта [4; 2, с.219–223; 5; 6, с.64–73; 7, с.79–87; 8]. Тому визначення законних очікувань залишається доволі абстрактним для української юриспруденції.

Досить широке коло іноземних дослідників приділяли увагу даній тематиці [9, с.60; 10, с.112; 11, с.1–5; 12; 13, с.13; 14, с.330–352; 15; 16, с.96–97]. Зокрема, Б.-Е. Дафна (*Daphne*, 2005) приділяла увагу порівняльній характеристиці законних очікувань та інтересів, а особливості перших залишилися за межами дослідження [12]. М. Стюарт (*Stuart*, 1982), у свою чергу, досить детально аналізує законні очікування, але з позиції наслідків не приватного, а публічного інтересу (інтересу громади). Більше того, в основу дослідження було покладено особливості виключно англійського та виключно адміністративного права, що створює певні складнощі для застосування зроблених висновків до приватного континентального права [13, с.13]. П. Рейнольдс (*Reynolds*, 2011), А. Срівастава (*Srivastava*, 1995) та М. Сигрон (*Sigron*, 2014) розглядали законні очікування не тільки через призму публічного права, а й як гарантія та обов'язок держави (публічних органів) забезпечити визначеність та передбачуваність як національного правосуддя, так і законодавства [14, с.330–352; 15, с.96–97]. Тому такі дослідження хоча й цінні для теорії права, але дещо виходять за межі даної статті і не дають повного уявлення про сам об'єкт права. Більше того, сучасні вчення про законні очікування є складними для розуміння через їх суперечливість, що, на думку А. Срівастава (*Srivastava*, 1995) та О. Беляневич, породжує певну невизначеність самої досліджуваної категорії [16, с.96–97; 3, с.41–44]. На складність її сприйняття звертають увагу і самі судді ЄСПЛ ("*Bélané Nagy v. Hungary*", заява № 53080/13 [Співпадаюча думка судді Кжиштофа Войтичека]). Тому обрану в цій статті проблематику не можна вважати вичерпаною.

Наголосимо, що в межах даної статті законні очікування розглядаються лише як об'єкт права

¹ В юридичній літературі та практиці ЄСПЛ терміни "законні очікування", "правомірні очікування", "легітимні очікування" обґрунтовано вживаються як синоніми. В межах даної статті, щоб забезпечити єдину термінологію при викладенні матеріалу, вживається лише термін "законні очікування".

на мирне володіння в розумінні ст.1 Протоколу 1, і не розглядаються як принцип права.

Метою дослідження є визначення поняття законних очікувань як одного з видів майна, у розумінні ст.1 Протоколу 1. Її новизна полягає у формулюванні поняття законних очікувань, визначення меж його застосування, з урахуванням вітчизняного права, та істотних ознак. Завданням статті є виявлення вітчизняних аналогів законних очікувань, визначення ознак останніх та на їх основі сформулювати поняття.

Законні очікування як актив

Намагаючись подолати невизначеність поняття законних очікувань, вітчизняні науковці пропонують своє уявлення про цей вид майна. Зокрема, Н. Блажівська, як і більшість вітчизняних [4; 5; 1, с.127–135] та зарубіжних [13, с.55; 14, с.330–352; 15; 12; 10, с.111–123; 16, с.96–97; 11, с.5] дослідників, стверджує, що законні очікування становлять собою актив [2, с.219–223]. Використання такої термінології спостерігається і в практиці ЄСПЛ, в якій доволі часто саме так й іменуються різні види майна ("Pressos Compania Naviera S. A. and Others v. Belgium" (1), заява № 17849/91, рішення від 28.10.1995 р.; "Van Marle and Others", заяви №№ 8543/79, 8674/79, 8675/79 та 8685/79, рішення від 03.06.1986 р.; "Tre Traktor Aktiebolag v. Sweden", рішення від 07.07.1989 р., серія А, № 159; "Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece", заява № 13427/87, рішення від 21.11.1994 р.; "Burdov v. Russia", заява № 59498/00, рішення від 07.05.2002 р., п.40; "Mellacher and Others v. Austria", заяви №№ 10522/83; 11011/84; 11070/84, рішення від 19.12.1989 р.).

Незважаючи на те, що актив – це економічний термін, він дозволяє скласти певне уявлення про такий вид майна, як законні очікування у розумінні ст.1 Протоколу 1. Так, відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності, прийнятих Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності у 2009 р. та Концептуальних основ фінансової звітності (2010 р.), поняття активу розкривається як існуючий економічний ресурс, де економічний ресурс – це те, що дає потенціал до отримання економічних вигод. Отже, сутність економічного ресурсу традиційно розкривається як цінності, призначені для цільового використання, де прикметник "економічні" вказує на їх здатність оцінюватися у грошах.

Наведене поняття активу вказує на такі ознаки, як: здатність їх оцінюватися у грошах (мати

економічну цінність) та цільове призначення – спрямованість на отримання економічних вигод. Причому необхідність появи нових економічних вигод у майбутньому вказує на пов'язаність ресурсу з такими вигодами.

Отже, якщо законні очікування – це актив, а економічна цінність останнього дозволяє в юриспруденції віднести його до майна, то логічним є висновок, що законні очікування – це таке майно, яке пов'язане з майбутніми майновими вигодами.

Справедливість зроблених висновків підтверджується практикою ЄСПЛ, в якій неодноразово наголошувалося на здатності такого активу, як законні очікування, оцінюватися у грошах ("Tre Traktor Aktiebolag v. Sweden", рішення від 07.07.1989 р., серія А, № 159; Paeffgen GmbH (I-IV) v. Germany, заяви №№ 25379/04, 21688/05, 21722/05 і 21770/05; "Jucys v. Lithuania", заява 5457/03; "Smirnov v. Russia", заява № 71362/01) та його обов'язковій пов'язаності з певними майновими наслідками, які мають (мали б) виникнути у майбутньому ("Klein v. Austria", заява № 57028/00; "Lyubov Nikolayevna Krivonogova v. Russia", заява № 74694/01). На вказані ознаки законних очікувань неодноразово зверталась увага і в теорії права [17, с.517; 18, с.256; 19, с.228–235; 9, с.59–66].

Законні очікування як майно

Визнаючи законні очікування різновидом майна, у розумінні ст.1 Протоколу 1, логічно дійти висновку, що поняття останнього є родовим відносно першого. Якщо ж це так, то ознаки виду з необхідністю мають охоплюватися ознаками роду.

Досліджуючи практику ЄСПЛ (див., наприклад, "East/West Alliance Limited v. Ukraine", заява № 19336/04; "Agrotehservis v. Ukraine", заява № 62608/00; "Bochan v. Ukraine № 2", заява № 22251/08; "Sovtransavto Holding v. Ukraine", заява № 48553/99; "Van Marle and others v. the Netherlands", заяви №№ 8543/79, 8674/79, 8675/79, 8685/79; "Marckx v. Belgium", заява № 6833/74; "De La Cierva Osorio De Moscoso, Fernandez De Cordoba, Roca Y Fernandez Miranda and O'Neill Castrillo v. Spain", заяви №№ 41127/98, 41503/98, 41717/98, 45726/99, ECHR 1999-VII та ін.), науковці зазвичай виділяють дві найважливіші та неодмінні ознаки майна, у розумінні ст.1 Протоколу 1 – це: 1) його економічна цінність, яка може бути виражена в грошовому еквіваленті, та 2) наявність [20, с.685; 21; 4; 5; 9, с.60; 8]. І якщо будь-яке майно

так характеризується, а законні очікування є одним із видів майна, то в результаті підведення їх під родові поняття отримуємо дві істотні ознаки законних очікувань. Перша – вони мають економічну (майнову) цінність, яка може бути виражена в грошовому еквіваленті. Як зазначається в юридичній літературі, це найважливіша та неодмінна ознака змістовної характеристики будь-якого майна, у розумінні ст.1 Протоколу 1 [5], а значить, і законних очікувань. Причому в останньому випадку мова йде не про цінність майбутніх об'єктів, на виникнення яких особа правомірно очікує, а самих законних очікувань. Друга – вони становлять не майбутній об'єкт, а наявний [2, с.220] (існуючий). Причому його спрямованість на виникнення інших благ не змінює сутності самих законних очікувань як об'єктів правовідносин. Використовуючи такі ознаки, як наявність та пов'язаність з наслідками, на виникнення яких особа законно сподівається, законні очікування можуть бути визначені як "наявне майно, пов'язане з майбутнім майном". Поява ж останніх має бути не надуманою, а підтверджуватися національним законодавством або установленною судовою практикою, або умовами укладеного договору, на що неодноразово зверталася увага як науковцями [5; 2, с.220], так і ЄСПЛ ("Broniowski v. Poland", рішення від 22.06.2004 р.; "Maurice v. France", рішення від 06.10.2005 р.; "Bélané Nagy v. Hungary", рішення від 13.12.2016 р.). Власне, це й відрізняє правомірні очікування від звичайних очікувань, у значенні надій, бажань, прагнень психологічного чи етичного характеру [15, с.3].

Наведене дозволяє критично поставитися до позиції тих вчених, які вважають, що законні очікування не є об'єктом цивільного права, а являють собою "підвішений" стан особи [22, с.5–18], або, якщо і є, то відмінним від майна, а останнє виникне лише в майбутньому [21; 9, с.60]. Навпаки, розглядуване благо, у розумінні ст.1 Протоколу 1, є наявним [23, с.100–104] активом, тобто наявним майном, пов'язаним із майбутніми майновими вигодами. Тому слово "очікування", яке використано в назві даного різновиду майна, має сприйматися не буквально, а як елемент умовної назви.

Правомірно очікувані наслідки (те, що очікується) та самі законні очікування, хоча й пов'язані між собою, але не тотожні. Існування одного з них виключає одночасного існування іншого. Так, доти, доки існують законні очікування, очікувані наслідки ще не виникли. Останні "існують" у вигляді майбутніх об'єктів. Як тільки

майбутні об'єкти (наслідки, які правомірно очікуються) стають наявними, то законні очікування зазвичай припиняються (зникають). І це є ще одним доказом їх розбіжності за змістом.

Зроблений висновок виключає з обсягу поняття "законні очікування", майбутні (неіснуючі, ті, що виникнуть у майбутньому) об'єкти. Причому зауважимо, що у даному випадку мова йде про обсяг поняття законних очікувань, як виду майна, а не про очікувані наслідки. Зважаючи на те, що законні очікування є майновим активом, то з обсягу його поняття виключаються об'єкти, що не мають економічної цінності.

Пошук аналогу законних очікувань у вітчизняному праві

Відомо, що поняття "законні очікування" у розумінні ст.1 Протоколу 1, має автономне значення, і не залежить від його тлумачення у національному законодавстві. Разом із тим уявляється, що одним із шляхів пізнання його сутності є пошук уже наявних у вітчизняному праві конструкцій з метою опису та розуміння застосовуваного ЄСПЛ поняття. Саме за допомогою існуючих аналогій виникає можливість визначити невідоме через уже відоме.

Зважаючи на те, що законні очікування є майном, насамперед з'ясуємо, які з передбачених ст.190 ЦК України видів майна можуть бути віднесені до них, а які ні.

Уявляється найбільш очевидним те, що до розглядуваного поняття не входять обов'язки. Адже обов'язки (борги) – це пасив. І якщо законні очікування – це актив, а в економіці майно традиційно сприймається як актив і пасив, то очевидно, що пасив не входить до розглядуваного поняття.

Щодо іншої складової розглядуваного поняття, то одні вчені досліджуючи практику ЄСПЛ ("Pressos Compania Naviera S. A. and others v. Belgium", заява № 30877/02; "Gerasimova v. Russia", заява № 24669/02; "Regent Company v. Ukraine", заява № 773/03), дійшли висновку, що законне очікування – це, по суті, правові вимоги, майнові права [10, с.111–123; 5; 2, с.219]. Більш того, частина прихильників цієї точки зору їх так і поіменувала – право очікування [24, с.456; 25, с.861–878; 26, с.803–810]. Інші виходять з того, що законні очікування не є тотожними суб'єктивному праву [15; 3, с.41–44]. А суддя ЄСПЛ Кжіштоф Войтичек, висловлюючись з цього питання по справі "Belane Nagy v. Hungary", навіть у рішенні зазначив, що поняття "законне очікування" не має статусу

суб'єктивного права, його захист – поза межами охорони суб'єктивних прав [27, с.54–92].

Варто звернути увагу, що у ст.1 Протоколу 1 вказано, що кожна особа має право мирно володіти своїм майном. І якщо одним із видів майна є законне очікування, то застосовуючи до даної норми такий метод тлумачення, як логічне перетворення, та підставляючи на місце слова "майном" словосполучення "законним очікуванням", що позначає один із видів майна, отримуємо цю норму в наступному вигляді: "кожна особа має право мирно володіти своїм законним очікуванням". Отже, останні є об'єктом права. А в юриспруденції континентальної системи права, на концептуальному рівні, розмежування об'єктів права та суб'єктивних прав на них є принциповим. Тому дійсно, законні очікування як об'єкти права, не можуть і не мають ототожнюватися із суб'єктивним правом на них. Адже з огляду на трьохчленну структуру правовідносин, кожен з їх елементів має відокремлену від інших елементів функціональну самостійність.

У той же час, С.І. Шимон обґрунтовано стверджує, що майновому праву, як елементу змісту в одному правовідношенні, може надаватися функціональна самостійність об'єкта в іншому правовідношенні [28]. Отже, термін "майнове право" може вживатися як у значенні суб'єктивного права, тобто складової змісту правовідносин, так і в значенні об'єкта правовідносин. В останньому випадку виникає конструкція "право на право". Тому можливо припустити, що майнове право, за певних умов, здатне становити законні очікування, у розумінні ст.1 Протоколу 1. Таке припущення базується на наступних міркуваннях:

– законні очікування – це актив, де актив, відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності та Концептуальних основ фінансової звітності, розкривається як економічний ресурс;

– у свою чергу, відповідно до оновлених Концептуальних основ фінансової звітності, економічним ресурсом може розглядатися право, що дає потенціал до отримання економічних вигод.

Таким чином, якщо економічний ресурс як актив, може становити майнове право, а законне очікування – це актив, то логічним є висновок, що майнове право дійсно може розглядатися як законне очікування. Але такого висновку ще недостатньо, адже майнове право, як уже зазначалося вище, може розглядатися об'єктом лише в конструкції "право на право". В усіх інших випадках воно є елементом змісту право-

відносин. Більш того, якщо законні очікування у вигляді майнових прав є активом, пов'язаним із майбутніми майновими вигодами, то без такої пов'язаності майнові права не можуть бути віднесені до розглядуваної групи об'єктів.

Підтвердженням зробленого припущення є практика ЄСПЛ, яка містить численні приклади того, що майнове право (правова вимога) розглядається як законні очікування у розумінні ст.1 Протоколу 1. Наведемо та проаналізуємо деякі з найбільш типових із них.

Так, доволі характерним випадком є віднесення ЄСПЛ до категорії законних очікувань майнових прав про стягнення боргу. Аналіз даної групи справ дозволяє виявити ряд характерних обставин, які перетворюють суб'єктивне майнове право в такий специфічний вид майна.

По-перше, має існувати саме суб'єктивне майнове право, суть якого полягає в можливості вимагати від іншої особи сплати грошей у вигляді: відшкодування шкоди, завданої конфіскацією майна та компенсації моральної шкоди ("Terem LTD, Chechetkin and Olius v. Ukraine", заява № 70297/01), вихідної допомоги та компенсації за неотримане майно ("Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine", заява № 40450/04), повернення сплаченого ПДВ ("Serkov v. Ukraine", заява № 39766/05), пенсійних виплат ("Makarovy and Others v. Ukraine", заява № 40934/06 та 249 інших заяв; "Zvezdin v. Russia", заява № 25448/06), компенсації за шкоду, завдану здоров'ю ("Burmuch and Others v. Ukraine", заява № 46852/13 та ін.; "Kot v. Russia", заява № 20887/03) тощо. Відповідно, в особи, яка має сплатити гроші, виникає обов'язок вчинити такі дії (дії зі сплати грошей). Тобто першою обставиною є наявність регулятивних правовідносин. Оскільки гроші є майном, то очевидно, що право вимагати їх сплати є майновий [18, с.256; 29, с.35–36]. Очевидно, що до отримуваної вигоди можуть бути віднесені не тільки гроші, а й інше майно. Але саме право вимоги в таких регулятивних правовідносинах є лише елементом їх змісту.

По-друге, у разі невиконання боржником, в межах регулятивних правовідносин, свого обов'язку щодо сплати (передачі) боргу, між сторонами виникають охоронні правовідносини. І це є другою обставиною. При цьому особливість охоронних правовідносин полягає в тому, що в них об'єктом захисного права є суб'єктивне майнове право регулятивних правовідносин, яке і підлягає захисту [30, с.32–33; 31, с.79, 113–138]. Іншими словами, виникає конструкція

"право (захисне право) на право боргу", яка у спрощеному вигляді може бути представлена, як "право на право". Останнє і становить такий вид майна, як законні очікування, відповідно до ст.1 Протоколу 1. Таке право на право є майновим, а зважаючи на те, що юридичний факт уже відбувся, і воно вже виникло, то є всі підстави розглядати його наявним активом. Законність же самих очікувань опосередкована тим, що їх виникнення регламентується на момент виникнення чинним національним законодавством та/або визнається усталеною судовою практикою, передбаченою договором.

Таким чином, виникнення захисного права в охоронних правовідносинах через конструкцію "право на право" перетворює право боргу в об'єкт (майно). Останнє вже існує (наявне) та пов'язане з отриманням у майбутньому економічної вигоди у вигляді грошей або іншого майна.

В юридичній літературі іноді стверджується, що правова вимога боргу розглядається ЄСПЛ законними очікуваннями лише за умови, якщо вони підтверджені рішенням національного суду. Більш того, зазначається, що саме судові рішення про наявність боргу і є активом (законними очікуваннями). Разом із тим, подібна точка зору заслуговує на критику.

По-перше. В межах здійснення "права на право" особа дійсно може звернутися до суду щодо отримання боргу. Але рішення національного суду не породжує, а лише підтверджує наявність майнового права на отримання боргу, законного очікування. Воно не припиняє та не змінює регулятивних правовідносин. Не припиняються й охоронні правовідносини. Адже метою захисту в охоронних правовідносинах є відновлення ходу здійснення суб'єктивного права (виконання юридичного обов'язку) у правовідносинах регулятивних. Тому, допоки існує право на борг та кореспондуючий йому невиконаний обов'язок повернути борг, у межах охоронних правовідносин існує і захисне право [31, с.377–470], а значить, і законні очікування як майно. Тому наявність останнього не залежить від судового рішення.

Рішення національного суду, яке набрало чинності, вказує лише на завершення чергової стадії здійснення захисного права, усуває сумніви існування права на борг, створює в управомоченій особі впевненість, що право отримати борг у кінцевому підсумку трансформується в такий вид майна, як гроші або інше майно. Отже, активом є не судові рішення, а правова вимога боргу. І право на мирне володіння саме

цим активом гарантовано у ст.1 Протоколу 1.

Аналіз категорії справ, пов'язаних із невиконанням остаточного судового рішення або з його скасуванням підтверджує зроблені вище висновки та дозволяє виявити наступне. Право мирно володіти своїм майном охоплює можливість отримати належне особі майно від інших або утримувати наявне в неї майно [8]. Тому невиконання остаточного судового рішення приводить до порушення права отримати борг (економічні вигоди) і, як наслідок, мирно ним володіти. Отже, право отримати борг у конструкції "право на право" є законними очікуваннями. У свою чергу, скасування остаточного судового рішення припиняє право отримати борг (законні очікування) [32; 2, с.219–223] та, відповідно, припиняє право на його захист. Тобто, має місце припинення захисного права на право отримати борг (на законні очікування). Тому таке скасування розглядається ЄСПЛ як "позбавлення майна", а по суті – порушення права на мирне володіння майном у вигляді законних очікувань ("Brumărescu v. Romania", заява № 28342/95; "Zhelyakov v. Ukraine", заява № 4994/04; "Oferta Plus SRL v. Moldova", заява № 14385/04; "Androsov v. Russia", заява № 63973/00 та ін.).

По-друге. У практиці ЄСПЛ є ціла категорія справ, в яких правова вимога боргу розглядається законними очікуваннями і без їх визнання рішеннями національних судів. Зокрема, це стосується спорів щодо позбавлення майна зміною національного законодавства (див., наприклад: "Pressos compania Naviera S. A. and others v. Belgium", заява № 17849/91; "Roche v. United Kingdom", заява № 32555/96; "Ogis-Institut Stanislas and others v. France", заяви № 42219/98, № 54563/00; "Smokovitis and others v. Greece", заява № 46356/99; "Borekciogullari (Cokmez) and others v. Turkey", заява № 58650/00; "Draon v. France", заява № 1513/03).

Як і в попередній категорії справ, мають стати обставини реальної дійсності, з якими норми права пов'язують виникнення майнових (боргових) правовідносин щодо передачі зобов'язаною особою певного майна. Невиконання боржником цього обов'язку є підставою виникнення захисного права в охоронних правовідносинах. Отже, знову право вимагати передачі грошей або інших майнових благ, в охоронних правовідносинах набуває функціонального значення об'єкта права.

Очевидно, що здійснення правової вимоги

неминуче потягне за собою його трансформацію в такий вид майна, як гроші або інші види майнових благ. Наведене дозволяє розглядати право отримати борг як наявний майновий актив, пов'язаний із майбутніми майновими вигодами, а отже, віднести такий об'єкт правового захисту до законних очікувань у розумінні ст.1 Протоколу 1, якими особа може мирно володіти.

Ретроспективна зміна національного законодавства (надання йому зворотної сили), яким припиняються ті права, що вже виникли (право на отримання боргу та захисне право), розглядаються ЄСПЛ порушенням права мирного володіння майном шляхом позбавлення активу (права на борг), права ефективно реалізувати правомірні очікування. Причому наявність останніх ніяк не пов'язується з рішеннями національних судів.

Не ставлячи собі за мету розглянути абсолютно всі випадки, коли майнове право становить законні очікування, як вид майна у розумінні ст.1 Протоколу 1 можна зазначити, що навіть наведених випадків достатньо для ілюстрації такої можливості. Причому, при виникненні конструкції "право на право", майнове право (законні очікування) як об'єкт є наявним і не тождне суб'єктивному праву на нього (праву на такий актив).

Завершуючи пошук того, які з уже відомих національної системи права видів майна можуть бути віднесені до правомірних очікувань, залишилося розглянути таку можливість щодо речей (сукупності речей). Це дозволить стверджувати, що за певних обставин законними очікуваннями можуть визнаватися не тільки майнові права, а й речі (сукупності речей). В протилежному випадку логічним буде висновок, що цим поняттям охоплюються лише майнові права і лише при конструкції "право на право".

Необхідно відзначити, що речі є майном, у розумінні ст.1 Протоколу 1, оскільки вони наявні та здатні оцінюватися у грошах [8]. Водночас, лише за умови, що їх використання не тільки має привести до появи певних економічних вигод, а вони були набуті (приспосовані) саме для цього, є підстави вважати таке майно законними очікуваннями. Адже, як зазначалося вище, необхідними ознаками останніх є цільове призначення та пов'язаність наявного майна з майбутніми економічними вигодами.

Так, наприклад, у справі "Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy", заява № 38433/09, було встановлено, що на підставі отриманої ліцензії щодо наземного телевізійного мовлення

ліцензіат створив аналогову телевізійну мережу та привів свої установки до заданих стандартів. Разом з тим, надалі, коли мережа вже була створена, влада відмовила у виділенні ліцензіату відповідних частот. Тому діяльність, яку ліцензія дозволяла вести, була практично неможливою упродовж майже десяти років.

Очевидно, що аналогова телевізійна мережа становила "майно", а його цільове використання мало б привести до створення нового майна (економічної вигоди) у вигляді трансляційної послуги, яка, у свою чергу, трансформувалася б в оплату за надану послугу. Отже, телевізійна мережа являла собою майновий актив, пов'язаний із майбутніми майновими вигодами. Уявляється, що саме тому ЄСПЛ дійшов висновку, що наявність вказаного майна та надана ліцензією можливість використання його за цільовим призначенням, є правомірним очікуванням. Фактичне ж унеможливлення такого використання зруйнувало очікування ліцензіата, що свідчить про порушення його права мирного володіння майном, про позбавлення вільного користування, використання, експлуатації.

Подібний підхід ЄСПЛ до визначення правомірних очікувань можна спостерігати й у справах, пов'язаних з анулюванням (зупиненням, скасуванням) чинної ліцензії на здійснення (провадження) певного виду підприємницької діяльності. Так, у справі "Tre Traktörer Aktiebolag v. Sweden" (заява № 10873/84) дія дійсної ліцензії на роздрібну торгівлю алкогольними напоями розглядалася ЄСПЛ однією з головних умов експлуатації (використання) ресторану (споруди) для ведення бізнесу заявника і, як наслідок, отримання доходу. Тому ресторан становив наявний актив, пов'язаний з майбутніми майновими вигодами. Причому останні були конкретними та підтверджувалися існуванням широкого кола клієнтів ресторану, у яких сформувалася усталена думка ("репутація"), що саме в цьому місці торгівлі (ресторані) є великий вибір напоїв, які можна придбати, що приносило стабільний прибуток ліцензіату.

Наведене дозволяє стверджувати, що в період дії ліцензії ресторан для ліцензіата становив такий вид майна (актив), як законні очікування, у розумінні ст.1 Протоколу 1 та практики ЄСПЛ. Тому анулювання (припинення дії) ліцензії було розцінено ЄСПЛ, як втручання у право безперешкодного користування своїм майном (активом), що привело до порушення права мирного володіння своїм майном (права на законні очікування). І подібна позиція ЄСПЛ є усталеною.

ною (див., наприклад, "Svit Rozvag, TOV and others v. Ukraine", заява № 13290/11 та 2 інші заяви; "Vékony v. Hungary", заява № 65681/13; Bimer S.A. v. Moldova, заява № 15084/03; "S.C. Antares Transport S.A. and S.C. Transroby S.R.L. v. Romania", заява № 27227/08). При цьому необхідно зауважити, що активом є не сама ліцензія (дозвіл), як іноді стверджується в юридичній літературі [9, с.60], а речі, цільове використання яких породжує (з необхідністю породить) вигоду майнового характеру, речі, пов'язані з майбутніми майновими вигодами. Ліцензія лише створює можливість безперешкодного цільового використання наявних матеріальних благ для отримання нового майна.

Отже, за певних обставин, речі також можуть становити такий вид майна, як законні очікування, у розумінні ст.1 Протоколу 1. Очевидно, що подібного значення речі здатні набувати й у інших випадках, наприклад, при невиконанні чи скасуванні остаточного судового рішення, ретроспективній зміні законодавства тощо.

Висновки

1. Таким чином, законні очікування – це наявне майно, яке пов'язане з майбутніми майновими вигодами. Наведене поняття, окрім таких загальних ознак майна, як здатність оцінюватися у грошах та наявність, містить у собі й вказівку на те, що воно має бути пов'язаним з майбутніми майновими наслідками. Саме тому справедливим буде твердження, що законні очікування є майном, але не всяке майно у розумінні ст.1 Протоколу 1 є законними очікуваннями. Поява очікуваних вигод має підтверджуватися національним законодавством або усталеною судовою практикою, або умовами укладеного договору, а не бути надуманими, що, власне, і відрізняє законні очікування від звичайних очікувань – у значенні надій, бажань, прагнень психологічного чи етичного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Магрело М. Концепт "законних очікувань" і принцип юридичної визначеності: причинно-наслідковий чи симбіотичний зв'язок? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 127–135.
2. Блажівська Н. Тлумачення поняття майна у практиці європейського суду з прав людини з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 219–223.
3. Беяневич О. А. Поняття легітимних очікувань та проблеми його застосування судами України. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 16. С. 41–44.
4. Антонюк О. І. Щодо визначення поняття "майно" в практиці Європейського Суду з прав людини. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2016. Т. 18. С. 12–19.
5. Карнаух Б. П. Поняття майна в контексті статті 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 132. С. 205–214.
6. Розгон О. В. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на визначення майна та складу майна. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. № 4 (04). С. 64–73.

На відміну від наслідків (економічних вигод), виникнення яких очікується, законні очікування становлять не майбутній, а завжди наявний (існуючий) об'єкт, тому слово "очікування", яке використано у назві даного різновиду майна має сприйматися не буквально, а як елемент умовної назви.

2. Виявлені ознаки дозволяють виключити з поняття законних очікувань як об'єкта права мирного володіння у розумінні ст.1 Протоколу 1, майбутні (неіснуючі, ті, що мають виникнути у майбутньому) блага та ті блага, що не мають економічної цінності. Зважаючи ж на те, що даний вид майна являє собою актив, його поняттям не охоплюються й обов'язки (пасив). Аналогом законних очікувань у вітчизняному праві є майнові права (в конструкції "право на право") та речі, за умови, що останні пов'язані з майбутніми майновими вигодами, призначені для цільового використання, яке призведе (має призвести) до отримання економічних вигід у майбутньому. Без такого цільового призначення вказані види благ залишаються майном, але не є законними очікуваннями. Причому, як уявляється, вони повністю вичерпують поняття законних очікувань.

3. Саме таке змістовне наповнення та розуміння законних очікувань повністю узгоджується з тим класичним уявленням про структуру правовідносин (суб'єкти, об'єкти, зміст), про співвідношення та взаємозв'язок їх елементів, яке сформувала юриспруденція пандектної системи права на концептуальному рівні.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження виконано ініціативно та не отримало будь-якого фінансування.

7. Спасибо-Фатеева І. Об'єкти права власності: напрями модернізації права України. *Право власності: європейський досвід та українські реалії*: збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції (м. Київ, 22–23 жовтня 2015 року). К.: ВАІТЕ, 2015. С. 79–87.
8. Сліпченко А. С. Визначення поняття "майно" у праві ЄС та вітчизняному праві. *Форум Права*, 2020. 61(2). С. 122–130. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883825>.
9. Апанасенко Е. И. Защита прав, основанных на лицензиях и разрешениях, Европейским судом по правам человека. *Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины*. 2017. № 2 (101). С. 59–65.
10. Кириенков П. О. Категория "законного ожидания" при защите права собственности в практике Европейского суда по правам человека. *Московский журнал международного права*. 2010. № 4 (80). С. 111–123.
11. Яковлева С. П. Автономное толкование в практике Европейского суда по правам человека при защите права собственности. *Экономика. Право. Менеджмент*: сборник трудов молодых исследователей БГУ. 2015. Вып. 1. С. 1–5.
12. Barack-Erez Daphne. (2005). The doctrine of legitimate expectations and the distinction between the reliance and expectation interests. *European Public Law*, 11(4). 583–601. URL: <http://www.tau.ac.il/law/barakerez/articals/legitimate.pdf>.
13. Lord MacKenzie Stuart. Legitimate Expectations and Estoppel in Community Law and English Administrative Law. *Legal Issues of European Integration*. 1982. V. 1. P. 55.
14. Reynolds Paul. Legitimate Expectations and the Protection of Trust in Public Officials. *Public Law*. Vol. 2011. P. 330–352.
15. Srivastava A. K. Doctrine of "Legitimate Expectation". J.T.R.I. JOURNAL. First Year, Issue–2–Year–April–June, 1995. URL: <http://www.ijtr.nic.in/articles/art13.pdf>.
16. Sigron M. Legitimate Expectations under Article 1 of Protocol № 1 to the European Convention on Human Rights. Cambridge–Antwerp–Portland: Intersentia 2014, p. 96–97.
17. Harris D. J., Boele O., Warbick C. Law of the European Convention on Human Rights, 1995. P. 517.
18. Де Сальвиа Микеле. Европейская конвенция по правам человека. СПб., 2004. 1072 с.
19. Шимон С. І. Поняття майнових прав в контексті Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. *Університетські наукові записки*. 2011. № 3. С. 228–235.
20. Карс-Фрікс М. Право на власність: питання імплементації статті 1 Першого Протоколу до Європейської конвенції з прав людини. *Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика, застосування, український контекст* / за ред. О. Л. Жуковського. К.: ЗАТ "ВІПОЛ", 2004. 689 с.
21. Ермолаев С. Н., Радудевич А. Р., Шибалкин И. В. Защита имущественных прав в Европейском Суде по правам человека. *Альманах современной науки и образования*. 2010. № 9. С. 15–17. URL: https://www.gramota.net/articles/issn_1993-5552_2010_9_03.pdf.
22. Крашенинников Е. А. Правовое положение сторон отлагательно обусловленной сделки во время состояния подвешенности. *Очерки по торговому праву*: сб. науч. тр. Ярославль, 2005. С. 5–18.
23. Слипченко А. Отчуждение и переход объектов гражданского оборота в Украине: соотношение понятий. *Legea și Viața*. 2018. № 10/2(322). С. 100–104.
24. Ennecerus L., Nipperdey H. C., Kipp T. et al. Allgemeiner Teil des Rechts: ein Lehrbuch. Allgemeine Lehren, Personen, Rechtsobjekte. 1959. S. 456.
25. Wilhelm J. Sachenrecht. Berlin, 2002. S. 861–878.
26. Майданик Р. А. Речове право: підручник. К.: Алерта, 2019. 1102 с.
27. Дело "Белане Надь (Bélané Nagy) против Венгрии". *Прецеденты Европейского Суда по правам человека*. Специальный выпуск. № 8/2017. С. 54–92. (Совпадающее мнение судьи Кжиштофа Войтычека).
28. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2014. 664 с.
29. Кузнецова Н. Нетипові об'єкти права власності в контексті статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*. 2016. № 1. С. 34–40.
30. Кархалев Д. Н. Охранительное гражданское правоотношение. М.: Статут, 2009. 332 с.
31. Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект: монографія. Х.: Право, 2015. 532 с.
32. Melkonyan Davit. Concept of the Rule of Law in the Case-Law of the European Court of Human Rights. URL: http://ysu.am/files/Davit_Melkonyan-1415702096-.pdf.

REFERENCES

1. Mahrelo, M. (2013). Kontsept "zakonnykh ochikuvan'" i pryntsyyp yurydychnoyi vyznacheni: prychno-naslidkovyy chy symbiotychnyy zv'yazok? [The concept of "legitimate expectations" and the principle of legal certainty: causal or symbiotic relationship?]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, (3). 127–135 (in Ukr.).
2. Blazhivs'ka, N. (2018). Tlumachennya ponyattya mayna u praktytsi yevropeys'koho sudu z prav lyudyny z prav lyudyny [Interpretation of the concept of property in the practice of the European Court of Human Rights]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (10). 219–223 (in Ukr.).
3. Belyanevych, O. A. (2016). Ponyattya lehitymnykh ochikuvan' ta problemy yoho zastosuvannya sudamy Ukrainy [The concept of legitimate expectations and the problems of its application by the courts of Ukraine]. *Pryvatne pravo i pidpryyemnytstvo*, (16). 41–44 (in Ukr.).
4. Antonyuk, O. I. (2016). Shchodo vyznachennya ponyattya "mayno" v praktytsi Yevropeys'koho Sudu z prav lyudyny [Regarding the definition of "property" in the case law of the European Court of Human Rights]. *Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu "Odes'ka yurydychna akademiya"*, (18). 12–19 (in Ukr.).
5. Karnaukh, B. P. (2016). Ponyattya mayna v konteksti statti 1 Protokolu № 1 do Yevropeys'koyi konventsiyi pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod [The concept of property in the context of Article 1 of Protocol 1 to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. *Problemy zakonnosti*, (132). 205–214 (in Ukr.).
6. Rozhon, O. V. (2016). Vplyv rishen' Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny na vyznachennya mayna ta skladu mayna [The influence of the decisions of the European Court of Human Rights on the definition of property and composition of property]. *Eurasian Academic Research Journal*, 4(04). 64–73 (in Ukr.).
7. Spasybo-Fatyeyeva, I. (2015). Ob'yekty prava vlasnosti: napryamy modernizatsiyi prava Ukrainy [Objects of property rights: directions of modernization of Ukrainian law]. In: *Pravo vlasnosti: yevropeys'kyy dosvid ta ukrayins'ki realiyi: zbirnyk dopovidey i materialiv Mizhnarodnoyi konferentsiyi* (m. Kyiv, 22–23 zhovtnya 2015 roku). K.: VAITE (s. 79–87) (in Ukr.).
8. Slipchenko, A. S. (2020). Vyznachennya ponyattya "mayno" u pravi YES ta vitchyznyanomu pravi [Definition of "property" in EU and domestic law]. *Forum Prava*, 61(2). 122–130. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883825> (in Ukr.).
9. Apanasenko, Ye. I. (2017). Zashchita prav, osnovannykh na litsenziyakh i razresheniyakh, Yevropeyskim sudom po pravam cheloveka [Protection of rights based on licenses and permits by the European Court of Human Rights]. *Izvestiya Gomel'skogo gosudarstvennogo universiteta imeni F. Skoriny*, 2(101). 59–65 (in Russ.).
10. Kiriynkov, P. O. (2010). Kategoriya "zakonnogo ozhidaniya" pri zashchite prava sobstvennosti v praktike Yevropeyskogo suda po pravam cheloveka [The category of "legitimate expectation" in the protection of property rights in the practice of the European Court of Human Rights]. *Moskovskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava*, 4(80). 111–123 (in Russ.).
11. Yakovleva, S. P. (2005). Avtonomnoye tolkovaniye v praktike Yevropeyskogo suda po pravam cheloveka pri zashchite prava sobstvennosti [Autonomous interpretation in the practice of the European Court of Human Rights in the protection of property rights]. *Ekonomika. Pravo. Menedzhment: sbornik trudov molodykh issledovateley BGU*, (1). 1–5 (in Russ.).
12. Barack-Erez Daphne. (2005). The doctrine of legitimate expectations and the distinction between the reliance and expectation interests. *European Public Law*, 11(4). 583–601. Retrieved from: <http://www.tau.ac.il/law/barakerez/articals/legitimate.pdf>.
13. Lord MacKenzie Stuart. (1982). Legitimate Expectations and Estoppel in Community Law and English Administrative Law. *Legal Issues of European Integration*, (1). 55.
14. Reynolds, Paul. (2011). Legitimate Expectations and the Protection of Trust in Public Officials. *Public Law*, 330–352.
15. Srivastava, A. K. (1995). Doctrine of "Legitimate Expectation". *J.T.R.I. Journal*. First Year, Issue–2–Year–April–June. Retrieved from: <http://www.ijtr.nic.in/articles/art13.pdf>.
16. Sigron, M. (2014). Legitimate Expectations under Article 1 of Protocol № 1 to the European Convention on Human Rights. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, p. 96–97.
17. Harris, D. J., Boele, O., & Warbick, C. (1995). Law of the European Convention on Human Rights, P. 517.
18. De Sal'via Mikele. (2004). *Yevropeyskaya konventsiya po pravam cheloveka* [European Convention on Human Rights]. SPb. (in Russ.).

19. Shymon, S. I. (2011). Ponyattya maynovykh prav v konteksti Konventsiyi pro zakhyst prav lyudyny y osnovopolozhnykh svobod [The concept of property rights in the context of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. *Universytets'ki naukovi zapysky*, (3). 228–235 (in Ukr.).
20. Kars-Friks, M. (2004). Pravo na vlasnist': pytannya implementatsiyi statti 1 Pershoho Protokolu do Yevropeys'koyi konventsiyi z prav lyudyny [The right to property: the question of the implementation of Article 1 of the First Protocol to the European Convention on Human Rights]. In: Zhukovs'kyi, O. L. (Red.). *Yevropeys'ka konventsiya z prav lyudyny: osnovni polozhennya, praktyka, zastosuvannya, ukrayins'kyi kontekst*. K.: ZAT "VIPOL" (in Ukr.).
21. Yermolayev, S. N., Radulevich, A. R., & Shibalkin, I. V. (2010). Zashchita imushchestvennykh prav v Yevropeyskom Sude po pravam cheloveka [Protection of property rights in the European Court of Human Rights]. *Al'manakh sovremennoy nauki i obrazovaniya*, (9). 15–17. Retrieved from: https://www.gramota.net/articles/issn_1993-5552_2010_9_03.pdf (in Russ.).
22. Krasheninnikov, Ye. A. (2005). Pravovoye polozheniye storon otlagatel'no obuslovennoy sdelki vo vremya sostoyaniya podveshennosti [The legal status of the parties to a suspended transaction during a state of suspension]. *Ocherki po trgovomu pravu: sb. nauch. tr. Yaroslavl'* (s. 5–18) (in Russ.).
23. Slipchenko, A. (2018). Otchuzhdeniye i perekhod ob'yektov grazhdanskogo oborota v Ukraine: sootnosheniye ponyatiy [Alienation and transfer of objects of civil circulation in Ukraine: correlation of concepts]. *Leges et Viae*, 10/2(322). 100–104 (in Russ.).
24. Enneccerus L., Nipperdey H. C., & Kipp T. et al. (1959). Allgemeiner Teil des Rechts: ein Lehrbuch. Allgemeine Lehren, Personen, Rechtsobjekte. S. 456.
25. Wilhelm, J. (2002). Sachenrecht. Berlin, S. 861–878.
26. Maydanyk, R. A. (2019). Rechove pravo [Property law]. Pidruchnyk. Kyiv: Alerta (in Ukr.).
27. Delo "Belane Nad" (Béláné Nagy) protiv Vengrii" [Béláné Nagy v. Hungary]. *Pretdedy Yevropeyskogo Suda po pravam cheloveka*, 2017. Spetsial'nyy vypusk, (8). 54–92. (Sovpadayushcheye mneniye sud'i Kzhishtofa Voytycheka) (in Russ.).
28. Shymon, S. I. (2014). *Teoriya maynovykh prav yak ob'yektiv tsyvil'nykh pravovidnosyn* [Theory of property rights as objects of civil law]. Monohrafiya. Kyiv: Yurinkom Inter (in Ukr.).
29. Kuznyetsova, N. (2016). Netyповi ob'yekty prava vlasnosti v konteksti statti 1 Pershoho protokolu do Konventsiyi pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod [Atypical objects of property rights in the context of Article 1 of the First Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. *Pravo Ukrainy*, (1). 34–40 (in Ukr.).
30. Karkhalev, D. N. (2009). *Okhranitel'noye grazhdanskoye pravootnosheniye* [Protective civil relationship]. M.: Statut (in Russ.).
31. Zhornokuy, YU. M. (2015). *Korporativni konflikty v aktsionernykh tovarystvakh: tsyvil'no-pravovyy aspekt* [Corporate conflicts in joint stock companies: civil law aspect]. Monohrafiya. KH.: Pravo (in Ukr.).
32. Melkonyan, Davit. Concept of the Rule of Law in the Case-Law of the European Court of Human Rights. Retrieved from: http://ysu.am/files/Davit_Melkonyan-1415702096-.pdf.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 62 pp. 66–76.

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.3883845
http://forumprava.pp.ua/files/066-076-2020-3-FP-Slipchenko_8.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2020_3_8.pdf

License (for files):
 Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 30.07.2020
Accepted: 21.08.2020
Published: 27.08.2020

Cite as:
 Сліпченко, С. О. (2020). Поняття законних очікувань як різновиду майна. *Форум Права*, 62(3). 66–76. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883845>.

Slipchenko, S. O. (2020). Ponyattya zakonnykh ochikuvan' yak riznovydu mayna [The Concept of Legitimate Expectations as a Kind of Property]. *Forum Prava*, 62(3). 66–76. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883845>.